Особливості встановлення інформації щодо визнання правомірною збройної агресії Російської Федерації проти України у межах лінгвістичної експертизи

Євгенія Ковкіна

Канд. філол. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8693-9868, e-mail: evkovkina@gmail.com

Висвітлені основні питання проведення лінгвістичної експертизи зі встановлення інформації щодо визнання правомірною збройної агресії російської федерації проти України. Наголошено на межах компетенції експерта з лінгвістичного дослідження мовлення.

Ключові слова: збройна агресія; визнання правомірною збройної агресії; лінгвістична експертиза; мовленнєві ознаки.

Peculiarities of Establishing Information Regarding the Recognition of the Legitimate Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine within the Framework of Forensic Linguistic Analysis

Yevheniia Kovkina

The main issues of conducting a linguistic analysis to establish information regarding recognition of the legitimate armed aggression of Russian Federation against Ukraine are highlighted. Emphasis is placed on the limits of competence of forensic expert in linguistic research on speech.

Keywords: armed aggression; recognition of armed aggression as legitimate; forensic linguistic analysis; speech signs.

Повномасштабне російське воєнне вторгнення на територію України готувалося задовго до 24 лютого 2022 р., зокрема у вигляді поширення російськими публічними джерелами інформаційних повідомлень пропагандистського характеру, спрямованих на закладення підґрунтя для розвитку думок про доцільність, виправданість проведення активних дій задля так званого об'єднання історичної цілісності одного народу чи то Київської Русі, чи колишнього СРСР. Із цією метою засоби масової інформації розповсюджували численні інтернет-дописи, статті, публікації, спеціально створені телевізійні програми, що розробляли й транслювали майже без обмежень. Із початком повномасштабного вторгнення РФ законодавство України миттєво відреагувало, зокрема шляхом оновлення й доповнення нормативно-правових основ держави. Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [1] передбачено кримінальну відповідальність за вчинення переліку діянь, що сприяють збройній агресії на території України. Зокрема законодавцем внесені зміни до ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [2].

Ці зміни та доповнення нормативно-правової бази активізують такі предмети розслідування, як скоєння переліку діянь, що сприяють збройній агресії на території України. Доведено, що провідними критеріями під час здійснення кримінального провадження є повнота, швидкість і неупередженість. До інструментарію здійснення досудового слідства, що значно розширює доказові можливості слідства й суду, належить судова експертиза — кваліфікована форма використання спеціальних знань під час розгляду, зокрема кримінальних проваджень.

Наразі у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України досить затребуваною є лінгвістична семантико-текстуальна експертиза мовлення, у межах якої вирішують питання щодо встановлення мовленнєвих ознак інформації щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення

© Є. Ковкіна, 2024

збройної агресії Російської Федерації проти України; представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту; виправдовування, визнання провомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікації осіб, які здійснюють збройну агресію Російської Федерації проти України.

Об'єктами судової лінгвістичної експертизи мовлення у кримінальних провадженнях за такими фактами кримінальної діяльності є мовлення певної особи (групи осіб), що зафіксовані в писемній або усній формі (висловлювання, звернення, виступи, промови, дописи, креалізовані та мультимодальні тексти та ін.). З огляду на мету їх розповсюдження, наведеним об'єктам притаманні звернення до масової авдиторії, доступність, спрямованість на значну кількість адресатів, що передусім спрямоване на формування певного ставлення реципієнтів до збройної агресії проти України, а також до осіб, які її здійснюють і представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів.

Як свідчить експертна практика, аналіз нових об'єктів і розробка нових рекомендацій для їхнього дослідження часто супроводжується питаннями дискусійного характеру. Наприклад, чи має право експерт із лінгвістичного дослідження мовлення «правомірність» досліджуваних мовленнєвих об'єктів? Значеннєве поле поняття «правомірності» охоплює оцінку дій особи, які не суперечать нормам і принципам права, тобто відповідають встановленим нормативним приписам законів. Оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України та п.п. 2.1, 2.2, 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, експерту заборонено вирішувати завдання, які виходять за межі його спеціальних знань та стосуються з'ясування питань права [3], встановлення «правомірності» досліджуваних висловлювань має визначати тільки уповноважений представник правоохоронних органів (слідчий, слідчий суддя, суд та ін.), але аж ніяк не експерт. До компетенції експертів не входить юридична (правова) кваліфікація діяння, встановлення форми вини, умислу, мотивів правопорушення.

Компетенція експерта — це одне з ключових понять судової експертизи. Як відомо, під поняттям компетенції судового експерта розуміють чітке коло питань, що може вирішувати експерт окремої спеціальності. Основне завдання експерта-лінгвіста полягає у встановленні змісту і граматичного вираження фраз досліджуваного текстового матеріалу.

Тому у межах своєї компетенції експерт-лінгвіст може дійти до висновку про наявність інформації щодо визнання правомірною збройної агресії Російської Федерації проти України, лише коли це «визнання правомірності» виражене у досліджуваному мовленнєвому об'єкті вербально. Мається на увазі така форма вираження інформації, під час якої адресант будує своє повідомлення, спираючись на певні нормативно-правові засади явища або події, про які йдеться.

Наприклад, на вирішення лінгвістичної надана публікація з соціальної мережі. На основі дискурсивного, предметно-тематичного аналізу публікації експерт визначив, що в основі її об'єктивного змісту — судження про те, що Росія як правонаступниця СРСР має право на знищення нацизму будь-де, зокрема і в Україні.

Шляхом лексико-семантичного і логіко-граматичного аналізу змісту у досліджуваному тексті публікації експерт визначив пресупозиції, що є важливими для обґрунтування наявності ознак «визнання правомірною» збройної агресії РФ проти України, а саме:

1) Росія має право проводити спецоперацію в Україні згідно зі статутом ООН («*в уставе ООН содержится статья, разрешающая спецоперацию России на Украине*»);
2) Росія має право карати нацистів усюди («*Россия вправе карать нацистов повсюду*», «*Россия может пресекать попытки возрождения нацизма*»);
3) Росія має право застосовувати проти нацистів в інших країнах військову силу («*возможно применение против этих стран военной силы*»).

Установлені пресупозиції стосуються категорії «визнання правомірною російської агресії» та містять інформацію про доцільність і допустимість дій РФ в Україні, де нібито процвітає неонацизм. Шляхом лексико-семантичного аналізу у змісті тексту встановлені лексичні маркери категорії «визнання провомірною», з огляду на які повідомлення набуває значення визнання дій РФ як таких, на які вона має право. Отже, з урахуванням результатів дискурсивного, змістового,

предметно-тематичного, логіко-граматичного, лексико-семантичного аналізу змісту публікації, експерт дійшов категоричного висновку про наявність у публікації інформації щодо визнання правомірною збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої 2014 р.

Звертаємо увагу, що саме за наявності подібних мовленнєвих ознак поняття «визнання правомірним» експерт може дійти категоричного висновку про наявність такої інформації, не виходячи за межі своєї компетенції.

В інших випадках питання щодо наявності інформації про визнання правомірною збройної агресії може бути переформульоване на інформацію щодо підтримки або схвалення збройної агресії РФ проти України, розпочатої 2014 р. Оскільки слово «визнавати» означає вважати когось дійсним, справжнім, законним; давати позитивну оцінку певному явищу, особі; погоджуватися з чимось або стверджувати істинність чогось.

Слід зауважити, що таких мовленнєвих об'єктів, які містять інформацію про визнання правомірною збройної агресії РФ проти України, в експертній практиці зустрічається небагато, оскільки доволі рідко адресант у повідомленні (тексті, дописі, промові) використовує інформацію, що має у своєму підґрунті певний фактичний достовірний матеріал, історичні довідки або базується на нормативно-правових актах. Зазвичай інформація в об'єктах виражається у формі перекручених фактів (інфо-фейків, квазіаргументів), оцінних суджень, що мають на меті переконати реципієнтів у правдивості висловленого. А за об'єктами з такими мовленнєвими прийомами експерт скоріш за все прийде до висновку про наявність інформації щодо виправдовування збройної агресії РФ проти України або її схвалення чи підтримки.

Отже, сучасний етап розвитку лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення перебуває на етапі свого становлення, відбувається постійне опрацювання наданих мовленнєвих об'єктів, поглиблюється вивчення предмету лінгвістичного дослідження з метою розроблення послідовного уніфікованого алгоритму для подальшого його впровадження в судову експертну практику. Створення науково-практичних засад та уніфікованого підходу аналізу об'єктів гарантує можливість якісного судово-експертного забезпечення державної безпеки України.

Перелік джерел посилання

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 р. № 2110-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20/#Text (дата звернення: 03.04.2024).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: https://goo.su/9JKl (дата звернення: 03.04.2024).
3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL https://ips.ligazakon.net/document/reg3145 (дата звернення: 02.04.2024).